

Universitat
de les Illes Balears

Lliçó inaugural
Any acadèmic 2020-21

Ser infermera: quan el que és quotidià és extraordinari

Dra. Rosamaria Alberdi Castell

Professora titular d'Infermeria
Departament d'Infermeria i Fisioteràpia
(Universitat de les Illes Balears)

Ser infermera: quan el que és quotidià és extraordinari

Dra. Rosamaria Alberdi Castell

Professora titular d'Infermeria
Departament d'Infermeria i Fisioteràpia
(Universitat de les Illes Balears)

Introducció

Aquest any es commemoren tres importants esdeveniments per a les infermeres de tot el món: el 200 aniversari del naixement de Florence Nightingale, la infermera anglesa que es considera precursora de la infermeria professional, la declaració de l'any 2020 per part de l'Organització Mundial de la Salut com a Any Internacional de la Infermera i la Comare i la culminació de la campanya internacional Nursing Now.

I, encara que totes aquestes celebracions han quedat desfigurades per la pandèmia que marca totes les àrees de la nostra vida, aquesta també ha posat les infermeres i la seva feina en el primeríssim pla de l'actualitat.

Quan el doctor Llorenç Huguet, Rector de la Universitat de les Illes Balears, va tenir la deferència de convidar-me a impartir aquesta lliçó inaugural, vaig entendre tot d'una que hauria de començar amb dos agraïments.

El primer és pel fet que la UIB s'hagi volgut sumar al reconeixement internacional que es fa a l'aportació de les infermeres i les comares dedicant-los l'acte d'obertura de curs. Agraïment que pren un caire especial, perquè amb aquesta convidada la UIB ajuda el conjunt de la professió infermera a fer una passa més cap a la normalitat. Com bé sabeu, als grups minoritzats (com hem estat i malauradament encara som, en molts indrets i àmbits, les infermeres) ens cal celebrar la normalitat. I per això dono les gràcies, perquè la UIB ha inscrit el conjunt del collectiu en una altra de les àrees de la normalitat: encarregar-se de fer la lliçó inaugural del curs.

I el segon agraïment és estrictament personal, perquè ha recaigut sobre mi l'honor de parlar-vos avui sobre la disciplina infermera i les infermeres.

Ho consider un honor especial, perquè jo no sóc pas una infermera de les que podríem dir «de vocació». Vaig trigar molt a saber que volia ser infermera. Sóc la filla petita d'uns botiguers especialitzats, i al meu pare li hauria agradat que fos farmacèutica, i els tests d'orientació que vaig fer abans d'entrar a la universitat van dictaminar clarament que estava especialment dotada per ser directora d'orquestra.

Res més lluny de la meua intenció que posar en dubte la validesa d'aquella llarga i completa bateria de tests, però el cert és que vaig acabar estudiant Psicologia i vaig arribar de retruc als estudis d'Infermeria (bé, d'ATS, llavors...), però quan vaig copsar (quan vaig entendre des d'allò més profund) el que és la cura, aquesta es va convertir en una passió que ha contribuït poderosament a donar sentit a la meua vida i, naturalment, a la meua feina.

Així doncs, una dona apassionada us parlarà d'una de les seves passions, i això pot tenir un problema: que m'allargui més del compte, però té l'avantatge que estic absolutament convençuda de tot el que us diré.

Objectius

Al llarg d'aquesta lliçó vull accomplir dos objectius. El primer és fer un repàs sobre la importància de la celebració de l'Any Internacional de la Infermera i la Comare per part de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i explicar el sorgiment i l'evolució de la campanya Nursing Now, posant les dues coses en el nostre context.

El segon objectiu és acostar la realitat de les infermeres d'ara mateix a cada una de les persones que formen l'auditori heterogeni al qual m'adreço.

Precisament aquesta qüestió de dirigir-me a un auditori molt variat em va provocar la primera de les dificultats: quin enfocament havia de triar?, en quins temes podia centrar-me, dels molts que em sembla que poden interessar?

Per sort, darrerament les infermeres, però també persones amb molt diverses perspectives (analistes, filòsofs, polítics, metges i sociòlegs, periodistes...), han parlat de les professionals de la infermeria i de la seva aportació. Però això també em va resultar un petit obstacle, perquè em va enfrontar a haver de triar quines autores i autors ja han dit, i millor del que jo sóc capaç de fer, el que ara us vull transmetre.

Procuraré esmentar totes les persones que m'han inspirat, però vull especialment destacar els escrits i les reflexions de les infermeres que formen Grupo 40+ Iniciativa Enfermera¹, de Carmen Ferrer Arnedo² i Núria Cuxart Ainaud.³

I, a mesura que vagi aconseguint aquests objectius, aniré deixant palès per què afirmo, amb tota rotunditat, que ser infermera és treballar cada dia en el que és extraordinari.

Abans d'avançar més, voldria fer un aclariment sobre una paraula que conté el títol que he triat per a la lliçó. Com ja heu vist, contràriament als usos acadèmics i a la normativa gramatical

de la nostra llengua, faig servir el terme «infermeres» per denominar tant les dones com els homes que es dediquen a la infermeria. Segueixo, d'aquesta manera, una convenció internacional que inclou dins el terme femení els professionals d'ambdós sexes.

Però alhora m'adhereixo a un moviment reivindicatiu⁴ que consisteix a apropiarse del terme en femení per fer-lo inclusiu, posant de manifest la lluita contra el discurs fundacional de la nostra cultura que, en nom de la «correcció gramatical» invisibilitza les dones, que constitueixen, pel cap baix, el 80 per cent de la professió.

Acomplint el primer objectiu o ¿era realment necessari un Any Internacional de la Infermera i la Comare? i ¿era realment important promoure el moviment internacional Nursing Now?

Plantejo el primer objectiu en forma de preguntes, perquè potser qualcú se les ha fet també, ja que és molt inusual que cap organisme de les Nacions Unides dediqui un any internacional a una professió.⁵

1 El Grupo 40+ Iniciativa Enfermera és un grup d'influència professional que, amb les seves opinions i orientacions, treballa des de 2018 per assegurar la inclusió de la perspectiva de la cura en tots els àmbits de presa de decisions relacionats amb la salut i el dret a la cura.

2 Carmen Ferrer Arnedo és infermera i actualment ocupa el càrrec de responsable d'atenció al pacient a l'Hospital Central de la Creu Roja San José y Santa Adela de Madrid.

3 Núria Cuxart Ainaud és infermera i professora de la Universitat de Barcelona.

4 Dins aquest moviment té especial importància l'acció de molts d'homes que a la nostra comunitat autònoma i a tot el territori espanyol s'anomenen com a «infermeres».

5 És tan inusual, que un repàs, no exhaustiu, als anys internacionals declarats des de 1959 fins ara, posa de manifest que no s'ha dedicat mai cap any internacional a un col·lectiu professional.

Igualment, encara que a Espanya hi ha hagut qualque experiència anterior de campanya internacional en la qual han participat les infermeres,⁶ aquest tipus de campanyes han estat escassíssimes.

Per poder respondre a les preguntes formulades, em sembla que val la pena que expliqui com hem arribat a aquest cúmul d'esdeveniments al voltant de les infermeres.

Per explicar-ho ordenadament, «obriré un fil», ara que això tant s'estila, que comença el 2015 i s'allarga fins al juliol de 2021.

2015. L'any en què cada un de nosaltres vàrem ser interpellades i interpellats

Aquell any l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovava l'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible, que es desplega mitjançant un sistema de disset Objectius de desenvolupament sostenible (ODS).⁷

L'Objectiu 3, referit a la salut i el benestar, conté el repte 3.8, que

proposa «Assolir la cobertura sanitària universal (CSU), en particular la protecció contra els riscos financers, l'accés a serveis de salut essencials de qualitat i l'accés a medicaments i vacunes segurs, eficaços, assequibles i de qualitat per a tothom».⁸

El propòsit de l'Agenda 2030 és interpellar cada persona, i el seu èxit exigeix que «cada nivell de govern responsable s'ha de comprometre mitjançant consensos, aliances i col·laboracions amb altres actors [i actores, afegeixo jo...] per impulsar, implementar i aconseguir les fites marcades.»⁹

2016. El Parlament britànic se sent preocupat pels ODS i especialment per l'Objectiu 3

La Comissió Interparlamentària de Salut Global del Parlament britànic elabora l'informe «Triple impacte», que assenyalava que «la cobertura sanitària universal no es pot aconseguir sense l'enfortiment de la infermeria a tot el món. Es tracta, en part, d'augmentar el nombre d'infermeres, però també, i

6 Els anys 1997 i 1998 es va desenvolupar la campanya internacional dels fòrums Salut per a Tothom l'Any 2000, com a estratègia preparatòria del Congrés d'Infermeria de Viena de l'any 1998. Les infermeres espanyoles hi varen participar de manera molt nombrosa, a través de la coordinació del Ministeri de Sanitat i Consum, del qual era ministre el senyor Julián García Vargas.

7 Naciones Unidas. *La Agenda para el desarrollo sostenible*. [Internet] Nueva York: Publicaciones de las Naciones Unidas; 2020. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/development-agenda/>.

8 L'Objectiu 3 és «Garantir una vida sana i promoure el benestar per a tothom en totes les edats». Naciones Unidas. *Objetivos y metas de desarrollo sostenible* [Internet]. Nueva York: Publicaciones de las Naciones Unidas; 2015. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/health/>.

9 Diputació de Barcelona. *Què són els ODS?* [Internet] Barcelona: Diputació de Barcelona; 2020. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.diba.cat/web/ods/que-son-els-ods>.

de manera crucial, d'assegurar-se que la seva contribució es compregui adequadament i que puguin treballar al màxim del seu potencial.

«L'informe continua argumentant que l'enfortiment de la infermeria tindrà el triple impacte de millorar la salut, promoure la igualtat de gènere i donar suport al creixement econòmic.»¹⁰

2018-2020. Els anys de Nursing Now i del Comitè de les Balears

Seguint amb els ressons de la crida feta per les Nacions Unides, el Consell Internacional d'Infermeres (CII) i l'OMS promouen el desenvolupament de la campanya Nursing Now, d'abast mundial, que es desenvoluparà al llarg de tres anys.

L'objectiu fonamental d'aquesta campanya és reivindicar la figura de la infermera com a agent primordial en la promoció de la salut de la població i com a líder imprescindible dels processos de canvi que han de conduir a la cobertura sanitària universal i a assolir el conjunt dels Objectius de desenvolupament sostenible.

A les Balears, les infermeres també sentim la necessitat de respondre a

la crida de les Nacions Unides i de participar activament en la campanya Nursing Now. Per aquests motius, «en el mes de maig de 2019, el Parlament de les Illes Balears va acollir l'acte d'adhesió de la Facultat d'Infermeria i Fisioteràpia de la Universitat de les Illes Balears, del Col·legi Oficial d'Infermeria de les Illes Balears i de la Conselleria de Salut del Govern balear a la campanya Nursing Now».¹¹

El setembre de 2019 es va constituir el Comitè Balear, el primer de l'Estat espanyol, conformat mitjançant un procés de selecció obert. A final de gener de 2020, el Comitè va presentar el document que recull els objectius formulats específicament per a les nostres Illes, amb menció específica de les institucions i agents que han de contribuir a assolir-los i de les accions que cal dur a terme.

2020. L'OMS declara aquest any l'Any Internacional de la Infermera i la Comare

L'OMS proclama, en la seva 72a Assemblea Mundial, el 2020 com l'Any Internacional de la Infermera i la Comare, coincidint amb el 200 aniversari del naixement de Florence Nightingale.

10 Grupo Parlamentario de Salud Global del Parlamento Británico. *Triple Impacto. Cómo el desarrollo de la enfermería mejorará la salud, promoverá la igualdad de género y apoyará el crecimiento económico*. [Internet] Londres: Grupo Parlamentario sobre Salud Global; 2016. [Consulta: 3 de setembre de 2020]. Disponible a: http://wp.ameenfermeria.com/wp-content/uploads/2019/08/Triple-Impacto_esp.pdf.

11 Grup Nursing Now Balears. *Nursing Now Objectius 2020*. [Internet] Palma: Grup Nursing Now Balears; 2020. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.infermeriabalears.com/imagenes/uploads/files/05022020091036-nursingnowbalearspdf.pdf>.

El director mateix de l'OMS, Tedros A. Ghebreyesus, que es va encarregar de defensar personalment la proclamació de l'Any, va argumentar que, d'aquesta manera, les Nacions Unides retrien homenatge a la importantíssima aportació que fan diàriament infermeres i comares. Naturalment, en la seva defensa no va faltar la referència al fet que sense infermeres i comares no és possible assolir els ODS ni la cobertura sanitària universal.

Tal com he comentat al començament d'aquesta lliçó, la coincidència de tots aquests esdeveniments ha provocat un seguit de pronunciaments, opinions i afirmacions que la crisi de la COVID no ha fet sinó augmentar exponencialment.

Tots aquests discursos coincideixen en diverses constatacions:

1. L'aportació de les infermeres és indispensable tant per aconseguir la cobertura sanitària universal¹² com per abastar l'objectiu més proper, però no menys important, de tenir una societat cuidada.
2. Derivada d'això, s'ha posat de manifest, una i altra vegada, la necessitat que les infermeres participin en la presa de decisions, especialment en els nivells on

s'estableixen les polítiques que asseguruen el compliment del dret a l'atenció a la salut i el dret a la cura.

3. I, per descomptat, s'han fet centenars de crides a la urgència de solucionar l'escassetat d'infermeres, la qual constitueix un problema de primera magnitud en tot el món, exigint a les persones amb responsabilitat política que prenguin mesures al respecte.

Ara, que arribem al final del repàs dels motius que justifiquen tots els esdeveniments que, en aquests moments, posen les infermeres en el focus d'atenció, un cop més, com passa massa habitualment quan parlem sobre la vàlua de l'aportació de les infermeres, ens trobem davant d'una important paradoxa:

1. Hi ha una opinió unànime que les infermeres aporten cures vitals, per dir-ho en paraules de l'Organització Mundial de la Salut,¹³ i fan una aportació cabdal tant en situacions d'emergència com en la vida quotidiana de les persones.
2. Hi ha també unanimitat que la perspectiva de la cura, que és la que aporten les infermeres, ha de ser al centre de la presa de decisions.

12 Naciones Unidas. *Objetivos de desarrollo sostenible (ODS. Asamblea de Naciones Unidas)*. [Internet] Nueva York: Publicaciones de las Naciones Unidas; 2015. [Consulta: 3 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/>.

13 Organización Mundial de la Salud. *Situación de la Enfermería en el mundo, 2020. Resumen de orientación*. [Internet] Ginebra: Organización Mundial de la Salud; 2020. [Consulta: 3 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.paho.org/es/documentos/situacion-enfermeria-mundo-2020-resumen-orientacion>.

Però, paradoxalment, aquestes dues afirmacions contrasten amb el fet, també incontestable, que les infermeres, en general, no participen en els àmbits de presa de decisions com haurien de fer-ho, atesa la importància de la seva aportació.

Arribats a aquest punt, sembla que tenim elements suficients per respondre a les preguntes que us plantejava al començament d'aquest apartat:

Era realment necessari un Any Internacional de la Infermera i la Comare?

Era realment important promoure el moviment internacional Nursing Now?

La veritat és que, si aquests esdeveniments contribueixen a disminuir, encara que sigui mínimament, la limitant paradoxa a la qual les infermeres s'enfronten, la resposta a ambdues preguntes no pot ser més que un sí unànime.

Per començar a acomplir el segon objectiu, permeteu-me que em quedi solament amb la part positiva del que hem anat dient i torni a plantejar una pregunta que, potser, a hores d'ara moltes persones es fan: realment les infermeres són extraordinàries?

Apartat que intenta respondre a la pregunta si les infermeres són extraordinàries

Llavors, és de veritat allò que tant s'ha dit darrerament que les infermeres són superheroïnes (si ho

diem en el llenguatge més actual) o àngels de bondat (si recuperem el discurs clàssic i ranci...)?

Mireu, aquí no cal esperar ni una mica per a la resposta:

Les infermeres no són ni superheroïnes ni àngels de bondat: les infermeres són persones de mida humana.

El que sí que és extraordinari és la infermeria: la disciplina que converteixen en servei.

Abans de continuar, vull recordar que aquesta lliçó està dedicada a la infermeria i a les infermeres, i és possible que algunes coses que dic també es puguin aplicar a altres disciplines o a altres professions...

Que la medicina és extraordinària, perquè lluita contra la malaltia i la mort i aconsegueix, moltes vegades, fer-la retrocedir i allargar la vida... I tant!

Que el treball social és extraordinari, perquè contribueix fonamentalment a teixir la xarxa de seguretat que empara les persones que, per qualsevol circumstància, «perden peu», alhora que els facilita l'impuls per reinserir-les.... I tant!

Però, dit això, estic segura que entendreu que em centri a posar en evidència tant les raons per les quals es pot afirmar que la infermeria és una disciplina extraordinària (rellevant, fora del que és comú, indispensable) com els motius que fan que, quan es converteix en servei, aquest també sigui extraordinari.

Passem, doncs, a contestar la pregunta sobre què fa extraordinària la disciplina infermera?

Per dir-ho ras i curt, i seguint Marie Françoise Collière,¹⁴ el que fa extraordinària la disciplina infermera és el seu bé intrínsec¹⁵ (la seva raó de ser, el seu objectiu darrer), que consisteix, ni més ni menys, a promoure la vida en qualsevol circumstància.

Per aquest motiu, quan les infermeres converteixen la disciplina en pràctica, proveeixen de cures professionals que són un servei únic, indispensable i insubstituïble per a la vida i el desenvolupament de cada persona i, fins i tot, podem atrevir-nos a dir que les cures representen allò més genuïnament humà.¹⁶

En aquest sentit de la importància de les cures, val la pena recordar que la doctora Abdel-Al¹⁷ fa un paral·lelisme entre l'aigua i les cures, comparant les característiques d'ambdues, per acabar

concloent que les seves similituds permeten afirmar que les cures infermeres són tan indispensables per a la vida com ho és l'aigua.

Per acabar de refermar la naturalesa extraordinària de les cures infermeres, utilitzaré les paraules de Núria Cuxart¹⁸ quan diu: «Amb independència dels motius que iniciïn la relació de cura amb una persona (perquè té la COVID o perquè s'ha trencat una cama), la infermera l'acompanya per satisfer les necessitats bàsiques que són comunes a tothom, però que en cada persona constitueixen un món diferent.

»Per això, podem afirmar que cada acte de cura canvia un món. I ho fa perquè parlem de persones i les seves respostes, i en cada persona aquestes són diferents, però també són diferents en cada context de llengua, de situació social i d'evolució de la persona...».

M'agradaria haver-vos mostrat com és d'extraordinària una disciplina

14 Collière, Marie Françoise. *Promover la vida, de la pràctica de las mujeres cuidadoras a los cuidados de enfermería*. París: Inter Ediciones, 1982.

15 Entenc per bé intrínsec allò que cada professió aporta de manera única a la societat i constitueix un servei indispensable per al seu desenvolupament. Alberdi, R. M., Cuxart, N. «Cuidados, enfermeras y desarrollo profesional: Una reflexión sobre las bases del ejercicio profesional». *Presencia*, 2005, jul-des; 1(2). [Consulta: 3 de setembre de 2020]. Disponible a: <http://www.index-f.com/presencia/n2/23articulo.php>.

16 Donen suport a aquesta afirmació les darreres conclusions, tant antropològiques com filosòfiques, en les quals us convido a aprofundir: en relació amb la importància de la cura en l'evolució humana es poden seguir els treballs de l'antropòloga Sharon Kessler (2019) i les reflexions del filòsof Jorge Riechman, al llibre *Fracasar mejor*. Zaragoza: Olifante. Ediciones de Poesía; 2013.

17 Abdel-Al, Hend. *Los cuidados de enfermería: un componente esencial en la vida de los servicios de salud*. Document mecanografiat, citat a: Ferrer Ferrandis, Esperanza. «Una experiencia de cuidado desde la teoría del caos». *Educare*21, 2003; 2.

18 En una reunió de treball amb la professora de la Universitat de Barcelona (Cuxart Ainaud, Núria. 2020, comunicació oral, 16 d'agost).

que té com a funció promoure la vida assegurant la satisfacció de les necessitats bàsiques, i acompanyar les persones en el seu desenvolupament en qualsevol circumstància.

Estic segura que, si esteu d'acord amb això, potser us pregunteu o us heu preguntat: si les infermeres aporten allò que és indispensable per a la vida, per què no els reconeixen aquesta importància com a col·lectiu?, reconeixement que s'hauria de traduir a escoltar la seva veu i assegurar la seva participació en tots els àmbits en què es prenen decisions que tenen a veure amb la salut, el benestar i els drets bàsics de les persones.

Apuntaré diverses de les raons que ho expliquen al següent apartat del meu parlament.

Apartat on s'expliquen algunes raons de la manca de paral·lelisme entre la importància de les cures professionals i la influència i el poder de les infermeres

La cerca de les raons d'aquesta incoherència ha estat i és objecte d'investigació i reflexió per part d'un gran nombre d'infermeres i d'autors i autores d'altres disciplines.

Per aquest motiu, i atès que aquesta lliçó té una durada limitada, em referiré

solament a les raons que compten pràcticament amb la unanimitat de les estudioses i els estudiosos de la professió infermera. La principal d'aquestes raons és la identificació de les infermeres, individualment i col·lectivament, amb els estereotips de gènere femení propis del discurs patriarcal.

Aquesta identificació actua de dues maneres: fa molt difícil per a les infermeres el desenvolupament de l'autoritat que dona el saber i l'experiència i condueix a la incredulitat sobre la seva aportació o al menyspreu d'aquesta.

Per Cuxart, una de les conseqüències més evidents d'això és la manca de reconeixement de la disciplina infermera, de la seva especificitat, la seva complexitat i de les evidències de la seva aplicació.¹⁹

D'aquest fet, segueix considerant Cuxart, es deriva que, quan la disciplina es transforma en professió, aquesta ja és considerada de segon ordre. Es pot pensar que és important, però no es reconeix la seva complexitat ni la necessitat de fonaments científics que la sustentin.

Igualment, la identificació de les infermeres amb l'estereotip de gènere porta a una forta tendència a limitar la seva autoritat a «l'interior del sistema sanitari», lluny dels àmbits públics i de la presa de decisions polítiques.

19 En una reunió de treball amb la professora de la Universitat de Barcelona (Cuxart Ainaud, Núria. 2020, comunicació oral, 2 de juliol).

No s'ha d'entendre que jo dic que les infermeres no prenen la paraula; el que dic, parafrasejant Mary Beard, és que són convidades a defensar públicament els seus interessos sectorials, però hi ha una resistència evident tant a acceptar que poden aportar idees i solucions valuoses a problemes generals com que parlin en nom del conjunt de la societat.²⁰

Aquesta «interioritat obligada» (podríem dir-ne) dificulta el procés epistemològic de construcció, domini i transmissió del discurs professional de la infermeria, que serveix per anomenar les cures i les infermeres i per donar-los visibilitat.

Al començament de la lliçó he fet palès que un dels seus objectius era acostar la realitat actual de les infermeres, i potser per això us estranyarà que esmenti ara el fet d'haver quedat a la part catòlica del concili de Trento com la darrera resposta a la pregunta sobre la manca de coherència entre la importància de les cures i la falta de poder i influència de les infermeres.

Ho faig perquè considero que aquest fet va permetre, segurament entre altres coses molt més bones, que, en relació amb les infermeres, es confongués, de manera deliberada, el terme vocació amb els de submissió i obediència.²¹

Avançant en els objectius d'aquesta lliçó, plantejaré una penúltima pregunta.

Apartat on s'explica com es materialitza, en aquest moment, l'aportació de les infermeres a la promoció i l'acompanyament de la vida i al bon funcionament del sistema sanitari

O sigui, m'agradaria evidenciar què podem esperar cada un de nosaltres de la feina que fan les infermeres.

Com segurament sabeu, les professions es caracteritzen perquè el seu bé intrínsec és sempre el mateix, encara que cada societat, cada context i cada cultura condicionen les necessitats de les persones i, per tant, les expectatives que es tenen respecte a la manera com s'ha de materialitzar aquest bé intrínsec.

Per això, des dels primers plantejaments sobre el contingut d'aquesta lliçó, em vaig adonar que, per concretar avui l'aportació de les infermeres, era obligat fer referència a què han fet en l'atenció a les persones malaltes de COVID. Així, una vegada amb el cap i el cor²² descansats del feixuc curs que ens va tocar viure, vaig posar en un paper tot el que crec que ha estat l'aportació de les infermeres en aquesta crisi.

20 Beard, Mary. *La veu i el poder de les dones*. Barcelona: Arcadia Editorial; 2017.

21 Per aprofundir en aquest tema, recomano els treballs de les professores Gloria Gallego, Denise Gastaldo i Margalida Miró, i especialment Miró, Margalida; Gastaldo, Denise; Gallego, Gloria. «¿Por qué somos como somos?: Discursos y relaciones de poder en la constitución de la identidad profesional de las enfermeras en España (1956-1976)». *Enfermería Clínica*, 2008; 18(1), pàg. 26-34.

22 Menciono el cor, perquè viure amb passió vol dir que el cap i el cor formen una unió inseparable.

En anar escrivint, vaig entendre ràpidament que, en realitat, les infermeres, en respondre a les necessitats derivades de la pandèmia, han fet el que fan sempre: atendre les necessitats de les persones acompanyant-les en el seu procés vital.

És clar que ho han fet en condicions excepcionals, terribles fins i tot, a causa de la incertesa de tothom davant els efectes del virus, de la manca de recursos (materials, humans, de formació...), de la insuportable pressió assistencial, i de la por. Però aquestes condicions tan adverses, fonamentalment, han fet més difícil la seva aportació, però no l'han desviada del que és bàsic, què saben i què poden fer.

Per demostrar-ho, deixeu-me que us expliqui què vaig escriure i penseu, per favor, si la vostra experiència (d'ara o de fa temps) coincideix amb la meua llista.

Què han fet les infermeres atenent les persones malaltes de COVID?

Donar cures, personalitzant-les d'acord amb les necessitats de la persona cuidada i promovent l'eficiència del sistema, activitat professional que consisteix a:

- Ajudar a menjar,
- Informar el pacient de la seva situació, del que li fan, dels motius pels qual li ho han de fer i dels seus drets,
- Disminuir la incertesa i proporcionar seguretat en relació

- amb els riscos externs i interns,
- Facilitar la respiració per alleugerir-la tant com sigui possible,
- Acompanyar i donar suport emocional,
- Revisar i elaborar protocols i guies de bona pràctica quan ha fet falta,
- Cercar respostes científiques als interrogants que les diverses situacions de les persones plantegen,
- Recollir i tractar les dades de la persona i dels serveis, garantint-ne la seguretat,
- Fer el seguiment de l'evolució de la situació de salut del malalt,
- Tractar les dades per comparar resultats i fer investigació clínica i de salut pública,
- Ajudar a dormir,
- Eliminar el dolor,
- Participar en les tasques de formació pròpies i alienes,
- Educar en salut,
- Adequar constantment els seus coneixements,
- Acompanyar en tot moment la persona malalta i aquelles altres persones que formen el seu entorn significatiu, especialment en el procés de la mort, assegurant la seva dignitat,
- Facilitar la mobilitat en tota circumstància,
- Fer la higiene d'aquelles persones que necessiten que es faci, des del coneixement expert infermer,
- Facilitar la comunicació i la interacció social de la persona a qui es cuida,
- Procurar confort.

En aquesta llista que vaig fer i que ara us he explicat de manera desordenada, és molt possible que hagi deixat de dir coses importants sobre el que han fet i fan les infermeres en tenir cura de les persones amb COVID, però estic segura que serà difícil que aquestes coses no formin part de la cura quotidiana que donen a les persones, sigui quin sigui el motiu que condiciona la seva situació de salut.

Naturalment, les infermeres també han hagut de fer moltes coses que no fan habitualment per mantenir l'eficiència dels serveis en una crisi sense precedents, per donar suport a companyes i companys esgotats i per acomplir el seu compromís amb les persones i la societat amb la màxima seguretat. Coses que, tant de bo, no hagin d'incloure mai més en el seu catàleg de serveis.

Començo ara la darrera part d'aquesta lliçó, amb un

Apartat que vol respondre a la pregunta sobre què ha de passar després que les infermeres mostrin tantes evidències

Al llarg de tota aquesta lliçó he volgut fer dues coses: donar una visió realista de l'aportació que fan les infermeres, ara i aquí, i posar en evidència que aquesta és d'una importància extraordinària.

Per això, m'agradaria plantejar una darrera pregunta que considero que no queda més remei que respondre entre tots: és possible acomplir els compromisos polítics que estan

plantejats ara mateix sense comptar amb la perspectiva de la cura? Em refereixo als compromisos socials i sanitaris derivats dels Objectius de desenvolupament sostenible o de les conclusions de la Comissió per a la Reconstrucció Social i Econòmica del Congrés dels Diputats, per posar-ne solament dos exemples d'abast molt diferent.

Si la resposta és no, sorgeix immediatament una altra pregunta: es pot seguir prescindint de les infermeres en la presa de decisions?

Francament, jo crec que aquí la resposta és un *no* rotund.

M'agradaria haver deixat clar en el meu plantejament que no estic reivindicant res. Crec sincerament que ja ha passat aquest temps per a les infermeres: ara el pes de la responsabilitat, per dir-ho de qualque manera, és al costat de totes i cada una de les persones que tenen la capacitat de prendre decisions polítiques.

Ho dic, perquè crec que les infermeres han evidenciat amb escreix que la seva aportació és extraordinària. I una de les millors proves d'això és el contingut de la compareixença que Carmen Ferrer Arnedo va fer en el Grup de Treball de Sanitat i Salut Pública en la Comissió per a la Reconstrucció Social i Econòmica esmentada, que considero de lectura obligada per a totes aquelles persones amb responsabilitat política en el sistema sanitari i social.

Ferrer va estructurar la seva intervenció d'una manera especialment clarificadora i didàctica, fent, entre

d'altres, un repàs als problemes, antics i nous, del sistema sanitari que ha posat de manifest la crisi de la COVID-19. I, a partir d'aquests problemes i d'explicar què fan les infermeres per millorar l'organització i l'eficiència del sistema, acabà dient:

«Si las conclusiones de esta Comisión es que se debe:

- Capacitar a la ciudadanía en el autocuidado
- Asegurar que las estructuras y los servicios se centren en las personas
- Llevar a las personas hacia los recursos que necesitan
- Promover y supervisar el cumplimiento terapéutico
- Acompañar a las personas y a sus familiares hasta la mejor muerte
- Promover la media estancia y crear unidades de cuidados complejos,

las enfermeras tienen que participar indispensablemente en el diseño y la implementación de las políticas y estrategias que conduzcan a ello».²³

No em sembla que es pogués dir millor ni més clar.

Les infermeres som aquí, tenim a les mans una bona part de les solucions i serveis que necessita la ciutadania i el sistema de salut, i estem plenament compromeses amb el servei de la cura.

Si, a pesar de tota aquesta evidència, encara es produeixen decisions que dificulten l'aportació de les infermeres, llavors el que cal és preguntar-se en nom de què algú s'atreveix a arrabassar la perspectiva i el dret a la cura de les persones i a fer ineficient un recurs que millora la salut i el benestar de la població.

Si hem d'arribar a fer-nos aquestes preguntes, potser en molts casos la resposta serà que s'ha estat fent un frau.

Apartat que acaba i planteja algunes propostes

Per tancar aquesta visió personal i apassionada sobre la transcendència de l'aportació que fan les infermeres, i la necessitat d'integrar la seva perspectiva professional en les polítiques i en la gestió dels assumptes relacionats amb la salut i el dret a la cura, vull deixar un parell de propostes.

Són propostes a dues bandes. La més important és per a cada una de les persones que tenen el poder de transformar la societat, o sigui, per a cada una de les que llegeixi aquest escrit, i també hi ha propostes per a les infermeres. Començaré explicant aquestes darreres.

23 Ferrer Arnedo, Carmen. «Comparecencia en el Grupo de Trabajo de Sanidad y Salud Pública, Comisión para la Reestructuración Social y Económica. Congreso de los Diputados. Sesión número 3». 5 de juny de 2020. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: http://www.congreso.es/docu/comisiones/reconstruccion/Sanidad/03_GT_Sanidad_viernes_05_06_2020.pdf.

La primera proposta per a les infermeres és, amb paraules de Lunardi, Peter i Gastaldo, que «Debemos aceptar y sentirnos cómodas con nuestro deseo de poder, aprender a desarrollar nuestras propias estrategias para ejercerlo y después, sentirnos satisfechas al haber hecho aquello que considerábamos lo correcto.»²⁴

La segona proposta per a les infermeres està inspirada en les reflexions de Jean Tronto, i és que formin part o siguin les capdavanteres de tot moviment que posi la cura en el centre no solament del sistema sanitari sinó de la societat, perquè aquesta sigui verdaderament democràtica i reflecteixi les realitats de la vida humana.²⁵

Per tenir èxit en la consecució d'aquests difícils objectius, proposo a les infermeres que recordin dues coses. La primera és que són solament de mida humana, però, això sí, de la màxima mida humana.²⁶

La segona és que tinguin sempre present que, com deia Pere Casaldàliga,

es tracta no de reclamar si hi ha un altre món possible, perquè ja sabem que sí i que depèn de nosaltres, sinó [de preguntar-nos] com carai permetem que aquest encara sigui possible.²⁷

Tota aquesta lliçó, des dels seus objectius fins a la seva estructura i contingut, ha volgut transmetre la necessitat urgent que cal situar la perspectiva de la cura al bell mig de la societat i de les polítiques que la defineixen i sostenen.

Per això, la proposta més important, la que faig a les persones que tenen el poder de transformar la societat, i també a cada persona que lluita per aconseguir una societat i un món cuidat, és que s'impliquin en els objectius de la campanya Nursing Now i en els de l'Any Internacional de la Infermera i la Comare, i demostrin la seva consciència i el seu compromís tant amb el dret de tothom als beneficis de la perspectiva de la cura com amb l'obligació de proveir d'aquest dret.

24 Lunardi, Valèria; Peter, Elizabeth; Gastaldo, Denise. «¿Es ética la sumisión de las enfermeras?: una reflexión sobre la anorexia de poder». *Enfermería Clínica*, vol. 16, núm. 5, pàg. 268-274. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.seapaonline.org/uploads/documentacion/Articulos/Anorexia%20de%20Poder.pdf>.

25 Tronto, Jean. «La democracia del cuidado como antídoto frente al neoliberalismo». A *El futuro del cuidado. Comprensión de la ética del cuidado y práctica enfermera*. Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona. Ediciones San Juan de Dios. Col·lecció digital Profesionalidad, núm. 8; 2018. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: www.santjoandedeu.edu.es/edicionesanjuanededios.

26 Alberdi Castell, Rosamaria. *Medida humana*. Palma: Paz Alomar Edicions, 2015. Recull de poemes disponible a: <http://www.rosamariaalberdi.com/ambiente-poetico/medida-humana/>. [Consulta: 2 de setembre de 2020].

27 Fernández, David. «En el nom del Pere». *VilaWeb*. 15 de febrer de 2018. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.vilaweb.cat/noticies/en-el-nom-del-pere-casaldaliga-david-fernandez-opinio/>.

Per acabar de refermar la meua proposta, he procurat l'ajuda de Paul Éluard i del seu magnífic poema «Liberté».²⁸ Com sabeu, es tracta d'un poema llarg, especialment rítmic i d'una precisió enorme en la transmissió del missatge. El poema, del qual he seleccionat solament alguns paràgrafs, diu:

*En els meus quaderns de classe
En el meu pupitre i els arbres
En l'arena en la neu
Escriu el teu nom*

*En totes les pàgines llegides
En totes les pàgines blanques
Pedra sang paper o cendra
Escriu el teu nom*

[...]

*En els camps en l'horitzó
En les ales dels ocells
I en el molí de les ombres
Escriu el teu nom*

[...]

*En tota carn que es brinda
En el front dels meus amics
En cada mà que s'allarga
Escriu el teu nom*

[...]

*En la salut recobrada
En el perill esfumat
En l'espera sense memòria
Escriu el teu nom*

*I pel poder d'una paraula
Torno a començar la meua vida
Només he nascut per conèixer-te
Per anomenar-te*

Llibertat

Us proposo que imiteu Paul Éluard i, en cada compromís, en cada estratègia, en cada objectiu, escrigueu la paraula *cura*.

Moltes gràcies.

Palma, 4 de setembre de 2020

28 Éluard, Paul. *Poésie et vérité*, 1942. La traducció al català del poema és de Marc Granell. [Consulta: 2 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://www.nuvol.com/art/escric-el-teu-nom-68859>.

